

спілкування: навч. посіб. / ред Т. Б. Гриценко, Т. Д. Іщенко, / Київ: Центр учбової літератури. 2007. 344 с.

6. Етика: навч. посіб. / ред. проф. В. О. Лозовий: Київ. 2004. 215 с.

7. Кодекс професійної етики музейного працівника. Положення про професійну етику: перекл. наук.-метод. від. музеєзнавства Національного музею історії України / Б. Коновалова і О. Климишина за реком. ICOM: ICOM code of ethics for museums. Paris: The Sans, 2006. *Наукові записки Державного Природничого музею*. Випуск 23. Львів. 2007. С.3–16.

8. Лозовий В. О., Петришин О. В. Професійна етика. Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2008. 317 с.

9. Малахов В. А. Етика. Курс лекцій: навч. посіб. Київ : Либідь, 2001. 384 с.

10. Палеха Ю. Л., Водерадський Ю. В. Етика ділових стосунків: Київ. 1999. 139 с.

УДК УДК 069:908(477.82):271.222(477.82-25)-737

Олена Бірюліна, Вікторія Білик (Луцьк)

НАУКОВО-ОСВІТНІ ПРОЄКТИ МУЗЕЮ ІСТОРІЇ ЛУЦЬКОГО БРАТСТВА ДЛЯ УЧНІВСЬКОЇ ТА СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Музей історії Луцького братства проводить активну науково-освітню роботу, спрямовану на популяризацію нашої історії. Основна частина відвідувачів музею – це студентська та учнівська молодь. Враховуючи сучасні обставини та вимоги, науковці організують екскурсії – тематичні, оглядові, інтерактивні, майстер класи, науково-популярні лекції тощо.

Ключові слова: Музей історії Луцького братства, науково-освітні проекти, учнівська молодь, студенти, лекторій, майстер клас.

Науково-освітні проекти для освітньої молоді Музей історії Луцького братства розпочав з першого року своєї діяльності, відколи став окремим підрозділом Волинського краєзнавчого музею. Сучасна молодь дуже комунікативна, розкута у спілкуванні, легко іде на контакт, вступає у дискусії, а тому музейники мають завдання – створити якнайсприятливіші умови для психологічного та інтелектуального сприйняття побаченого і почутого. При цьому також необхідно враховувати особливості Музею історії Луцького братства – його невелику експозиційну площу, обмежену кількість оригінальних експонатів тощо. Враховуючи всю специфіку, музейними працівниками була розроблена низка заходів різного типу, які б дозволили учнівській та студентській молоді не лише здобути знання з історії діяльності братства і загалом історії, але й отримати позитивні емоції [1, с. 46].

З жовтня 2013 р. в музеї почав працювати науково-освітній та просвітницький лекторій «Волинська рукописна спадщина», який відразу позиціонувався як постійнодіючий, щорічний. Його метою музей бачив поширення знань про писемну спадщину на Волині, нижньою межею якої був акт Хрещення Русі (988 р.) [9].

Важливою складовою кожної нової лекції стала супровідна виставка, яка наповнюється писемними пам'ятками (чи їх відтвореннями) із фондів Волинського краєзнавчого музею.

Таким чином, лекційна виставка ілюструє лекцію факсимільно відтвореними найдавнішими рукописними книгами (Остромирове Євангеліє, Луцький Псалтир, Луцьке Євангеліє, Пересопницьке Євангеліє та ін.), фотознімками з оригіналу Галицько-Волинського літописного зведення XIII ст., науково опрацьованою та виданою друком Луцькою замковою книгою 1560–1661 pp., а також, обов'язково, писемними оригіналами XVI – XVIII ст. з фондів Волинського краєзнавчого музею (межевими актами періоду

Великого князівства Литовського, автентичними виписами з судово-адміністративних актових книг Волинського воєводства періоду Речі Посполитої, рукописною спадщиною Луцького братства XVII ст., зразками приватного епістолярію XVIII ст. тощо).

Лекторій підтвердив свою актуальність через взаємодію з луцькою освітньою молоддю. Першими активними відвідувачами лекторію стали студенти Луцького педучилища (тепер КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради), під орудою викладача Миколи Мартинюка. Згодом підключились студенти-гуманітарії Волинського національного університету імені Лесі Українки, – майбутні історики, філологи та літературознавці, фахівці в галузі журналістики та видавничої справи. Для цієї категорії здобувачів освіти згаданий лекторій та діюча під час нього виставка стали базою практичних занять з профільними джерелами.

Звісно, корисним і цікавим лекторій став для тих студентів, які здобувають фах документознавця. Для прикладу, детальний розгляд виданої друком у 2013 р. автентичної рукописної *Луцької замкової книги* дає можливість більш повно роз'яснити аудиторії особливості функціонування державних призамкових канцелярій в ранньомодерну добу, у XVI – XVII ст. Тим більше, що в експозиції лекційної виставки був представлений оригінальний випис руською (староукраїнською) мовою з подібної за типом луцької замкової книги. Створений цей випис був за певним документальним шаблоном, оформлювався під керівництвом луцьких замкових судових урядників, засвідчений їхніми печатями і підписами.

Для майбутніх спеціалістів в галузі журналістики та видавничої справи і редагування лекторій з *рукописної волініани* та його виставка доповнювались матеріалом про пам'ятки книгодрукування. В цьому контексті важливу пізнавальну роль відіграє збірка ранньої української барокової поезії, написаної у середовищі луцького братського літературно-видавничого гуртка – *«Лямент по отцю Іоану Василевичу 1628 року»* (як луцький першодрук представлена на виставці сучасним фототипічним відтворенням 2010 р.). До репертуару книжкових пам'яток Волині, які демонструються під час лекторію, сміливо можна зарахувати віршовану сатиру волинського поета Данила Братковського. Свої вірші поет видав окремою збіркою в краківській друкарні у 1697 р., а на виставці пам'ятка представлена луцьким факсимільним перевиданням 2004 р. До цієї книги ілюстрацією служить рукописний оригінал з фондів краєзнавчого музею – квитанція 1692 р. про сплату податку за 1686 – 1687 рр. з села Малин, яке перебувало в посесії у *«його милості пана Братковського»*.

Для молодшої школярської аудиторії лекторій «Волинська рукописна спадщина» має адаптований сценарій. Під час лекції діти початкової школи ближче знайомляться з музейними джерелами, вивчають нові поняттями: що таке рукописна книга, чим вона відрізняється від стародрукованої; що таке філігрань, яка її функція і як вона виглядає. Із задоволенням діти розглядають розкішні ілюстрації в давніх книгах, розпізнають на сімейному портреті членів князівської родини, розглядають давні знаки Зодіаку (Ізборник Святослава 1073 р.), видивляються людей та звірів в ініціалах Остромирового та Луцького Євангеліях. За певними ознаками вчать розрізняти документ від простого тексту. За допомогою підсвітлювального пристрою знайомляться з філігранями – водяними знаками на паперових документах, – це найбільш аттрактивна частина музейного заходу, яка не залишає дітей байдужими [10].

У 2016 р. Музей історії Луцького братства запровадив новий освітній проєкт для шкільної та студентської молоді під брендом історико-літературної майстерні «Моя мова – живе слово». Завданням майстерні є ознайомлення з давньоукраїнськими текстами літературних та мовних пам'яток, які, або зберігаються у фондах Волинського краєзнавчого

музею, або мають тісний зв'язок з теренами історичної Волині. Знайомство відбувається через візуальний контакт з самими пам'ятками, доповнюється екскурсом в історію їх створення, із зазначенням авторів, літературних та видавничих осередків. Привабливістю цього проекту є публічне читання текстів давньоукраїнською мовою під час музейного заходу. Слухачі мають можливість почути як звучала мова давньоукраїнських пам'яток, спробувати читати самостійно [6].

Серед відвідувачів майстерні були студенти різних луцьких навчальних закладів – Луцького центру професійно-технічної освіти, Луцького педколеджу, майбутні філологи та журналісти ВНУ імені Лесі Українки, а також учні недільної школи при Луцькій (братській) Хрестовоздвиженській церкві та підопічні Територіального центру соціального обслуговування міста Луцька. Для кожної аудиторії готувався адаптований сценарій літературної майстерні.

Студенти кафедри української літератури Волинського національного університету імені Лесі Українки спеціально йшли на сеанс декламування віршів-епіграм українського польськомовного поета Данила Братковського з його книги «Світ, по частинах розглянутий» (*Świat po części przejrany*, Краків, 1697). Майбутні філологи читали вірші поета в перекладах українською мовою різних років – Василя Доманицького (1908 р.), Володимира Кречотня (1999 р.), Валерія Шевчука (2004 р.).

Для повного знайомства з особистістю Братковського учасникам майстерні була запропонована виставка «Науково-просвітницькі і видавничі проекти Волинського краєзнавчого музею по увічненню імені Данила Братковського». На ній експонувались рідкісні рукописні джерела з життя поета – виписи з луцьких актових книг кінця XVII ст. із фондової збірки обласного музею. Були оприлюднені результати музейних проектів останніх років, серед яких освітні і мистецькі акції музейних підрозділів Волинського краєзнавчого музею – Відділу давньої історії, Художнього музею і Музею історії Луцького братства. Серед експонатів виставки демонструвались два видання, що вийшли друком в Луцьку. Це збірник матеріалів конференції, яка пройшла на базі Волинського краєзнавчого музею [5]. А також сучасне фототипічне перевидання єдиної збірки поета – «Братковський Данило. Світ, по частинах розглянутий = *Świat po części przejrany*» [4].

В рамках історико-літературної майстерні «Моя мова – живе слово» для здобувачів освіти музей задіював унікальний київський стародрук «Тріодь Цвітна» 1627 р., в якому чи не вперше з'явився твір Тарасія Земки «Історія пожитечна як перси і варвари Константинополь облягли війною...», написаний розмовною давньоукраїнською мовою. Колоритна «Історія...» під час майстерні читалась вголос для відвідувачів майстерні; учасники – студенти-філологи – проявляли ініціативу читати віршований текст зі стародруку самим.

Твір Тарасія Земки містить популярний переказ трьократного визволення Царгороду завдяки заступництву Богородиці/ікони Богородиці, тобто, є розповіддю про історичні події VII – X ст. В цьому контексті учасники майстерні порівнювалися давні події з історичними реаліями Збараської війни 1675 р., під час якої волинський Почаїв був врятований колективним виконанням Акафісту – молитвою до місцевопошанованої ікони Богородиці. Для підсилення розповіді і читання тексту учасники майстерні слухали величний Почаївський кант «Ой зійшла зоря вечорова...», створений за мотивами ранньомодерної народної думи. Тільки фахівцям відомо, що цей співаний твір пов'язують із сюжетом визволення візантійської столиці у 626 р. [7]

У 2017 р., до Дня української мови і писемності історично-літературна майстерня «Моя мова – живе слово» приймала старших учнів спеціального освітнього комунального закладу «Луцький навчально-реабілітаційний центр». Це особлива музейна аудиторія: в

закладі проходять навчання та реабілітацію діти з вадами мови, зору, опорно-рухового апарату, із затримкою психічного розвитку. Тож, 9 листопада, під час заходу учні Центру разом з лектором пошанували преподобного Нестора-літописця – письменника-агіографа, з якого розпочалась українська писемна традиція. Позналились з матеріалами виставки «Пам'ятки української мови з колекції Волинського краєзнавчого музею». Дивились оформлення тексту Іпатіївського літописного списку, в якому на останній сторінці знайшли згадку про волинське місто Чорторийськ. Мали змогу побачити найдавніші пам'ятки старослов'янського письменства, де розглядали заголовні літери в Євангелії Остромира, впізнавали хто є хто на портреті князівської родини з Ізборника Святослава. До вподоби учням стали мистецькі мініатюри Київського Псалтиру та Радзивилівського літопису. Між іншим з'ясували, що саме любили попоїсти і як одягались в князівську добу.

Зацікавлення учнів Центру викликав бароковий почерк луцьких канцеляристів, якими створені україномовні документи XVII століття. Особливо сподобались дітям жартівливі характеристики скорописних літер – «літера, яка ховається» та «літера, яка відпочиває над рядком». Діти: «А чого вони такі закручені?». Вчитель, організатор екскурсії, жартома: «Тому що давній писар, як і ви, поспішав писати». Музейний лектор: «Тому що це українське письмо доби бароко, а майстерний почерк – запорука успіху писаря». Подібні діалоги звучали впродовж усього заняття.

Дізнались вихованці Центру і про технологію виготовлення ганчір'яного паперу. Ще більше захоплення учні отримали від перегляду філіграней на папері. Їхню увагу також привернув оригінальний приватний лист 1763 р., який за тодішнім звичаєм був вкладений у конверт з адресою.

На завершення цього свята української мови пролунав уривок вірша, який написали у 1628 році «спудеї» Луцької братської школи. Слухачі відмітили, що давньоукраїнська мова віршу дещо відмінна від сучасної. Головний висновок, який сформувався, мова – жива, вона розвивається, і стає кращою, якщо над нею працювати.

У 2018 р., з нагоди 390-річного ювілею виходу друком унікальної в історії Луцька книги («Лямент», 1628 р.), музейна історико-літературна майстерня «Моя мова – живе слово» запросила освітню молодь на сеанс читання давніх українських віршів. Учасниками майстерні стали студенти-мовники Волинського національного університету імені Лесі Українки. Об'єктом дослідження звісно стала книга-ювілярка, пам'ятка Луцького братства – «Лямент по отцю Іоану Васильовичу...», збірка ранньобарокових віршів, написаних і видрукованих в Луцьку у 1628 р.

Науковець музею і модератор заходу Олена Бірюліна познайомила студентів з історичними обставинами появи збірки жалобної поезії, з її героєм – настоятелем братської церкви отцем Іваном Васильовичем, авторами окремих віршів, видавцями книжки. Дослідниця «Ляменту» Галина Микитюк розповіла про жанр ляменту в його розвитку. До теми образності і поетики луцького «Ляменту» звернулась доцент Лариса Семенюк. Власні дослідження про мовні особливості луцької пам'ятки представила й професор Лариса Петрівна Павленко.

Звісно, було й читання поезій. Староукраїнська спершу звучала у виконанні модератора заходу, потім – студентів. Справжнє пожвавлення у молоді викликали емоційні декламування двох віршованих творів луцького першодруку – «Трену нищих спудеїв школи братської луцької» та «Епітафіону» [8].

В особливий для Музею історії Луцького братства рік – 2017 р., присвячений 400-річному ювілею Луцької братської організації, музейні науковці спільно з кафедрою музеєзнавства і випускниками студентами-музейниками ВНУ імені Лесі Українки

розробили і впровадили в життя театралізовану костюмовану вуличну екскурсію «Луцьке братство під прицілом Кліо». Захід провели до Міжнародного дня музеїв, у формі міжнародної акції «Ніч в музеї».

На костюмовану шоу-екскурсію зібралось біля сотні лучан та гостей міста. Аналізуючи цей музейний захід треба визнати: основна заслуга успіху – бажання і творчість студентів, які самі вигадували і створювали костюми, дисципліновано провели кілька репетицій, під час яких засвоювали досить складні ігрові ролі. Найскладнішим елементом сценарію з життя Луцького братства XVII ст. для студентів-акторів була їх пряма мова – давньоукраїнська. Сценаристка – завідувачка музею Олена Бірюліна, використовувала в сценарії мову актових документів, лише подекуди адаптуючи її до сучасної. Актори блискуче справились зі складним завданням, й більше того, для зацікавлення охочої публіки, експромтом додавали жартівливі елементи студентського сучасного життя.

Панорама братського життя, малознані драматичні і курйозні сюжети барокового Луцька «оживали» на історичних локаціях міста: біля в'їзної брами братського дитинця, на погості Хрестовоздвиженського братського храму, поблизу вже не існуючих братських школи і шпиталю. Сцени з життя луцьких міщан розгортались на «вулиці Великій або Ринковій», біля монастирських келій, та в експозиції Музею історії Луцького братства. Завершувалась екскурсія пропам'ятною сценою про луцького братчика Данила Братковського біля церковної крипти (Братського Некрополю) [3].

Важливою категорією відвідувачів Музею історії Луцького братства є школярі. Ці відвідувачі потребують особливої уваги, особливого підходу. Завдання музейних працівників так організувати для дітей той чи інший захід, аби вони зацікавились і захотіли ще раз прийти до музею.

Окрім того, що для цієї категорії були адаптовані попередньоописані музейні заходи, виникла ідея розробити та провести інтерактивну екскурсію «Урок доброти у Луцькому братстві Милосердя». Тема не випадкова, адже, як відомо, Луцьке православне Хрестовоздвиженське братство створювалося саме як Братство милосердя. Апробація цієї інтерактивної екскурсії кілька разів переносилася через особливості воєнного стану, але все таки відбулася взимку 2023 р. Тоді на «Урок доброти» завітали вихованці недільної школи при церкві «Дім Євангелія» (Кірха). Наші гості з цікавістю слухали історії з життя школярів доби братства, згадували вислови з Біблії та прислів'я і приказки про добро та милосердя. Особливо до вподоби учасникам заходу були спроби читати давньою українською мовою та навчитися писати стародавні українські літери. Захід вдавсь цікавим, пізнавальним, веселим, а тому час від часу він повторюється уже для інших школярів. І щоразу школяріки отримують додому зразки староукраїнського алфавіту і завдання від працівника музею – навчити тат і мам давньоукраїнському письму [2, с. 109].

Такі заходи, де відвідувачі задіяні, мають можливість покористуватися давніми речами тощо є надзвичайно ефективними з точки зору зацікавлення історією. Про вдало обраний формат зустрічі із школярами засвідчили емоційні слова одного хлопчика: «Ваш музей такий класний! Я хочу прийти сюди ще раз!». Отже, цілі досягнуті. Організовані нами лекторії, тематичні вечори, театралізовані вистави, екскурсії, майстер класи не просто дають знання, інформацію, але й сприяють емоційному та духовному збагаченню учнівської та студентської молоді.

Джерела та література

1. Білик В. Музеї як простір публічної історії (на прикладі Музею історії Луцького братства відділу Волинського краєзнавчого музею). *Public history: selected issues: Collective monograph* / edited by Myroslava Filipovych. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2024. 492 p. DOI <https://doi.org/>

org/10.30525/978-9934-26-465-8-2

2. Білик. В. Урок доброти. Музей історії Луцького братства для дітей молодшого шкільного віку. *Волинський музейний вісник*: Наук. зб.: Вип. 13. Луцьк. 2023. С. 106-109.

3. Бірюліна О. Міська атракція у ніч з Музеєм Луцького братства. *Музейний простір Волині*, 23 травня 2017 р. URL: http://volyn-museum.com.ua/news/miska_atrakcija_u_nich_z_muzeem_luckogo_bratstva/2017-05-23-3279

4. Братковський Данило. *Світ, по частинах розглянутий = Swiat po czesci przezyrzany*. Фототипічне видання. Переклад. Джерела. Студії /Упорядкування О. Бірюліної, переклад з пол. В. Шевчука, вступне слово М. Жулинського. Луцьк: Вид-во «Волин. обл. друк», 2004. 463 с.

5. Данило Братковський – поет і громадянин. Матеріали науково-краєзнавчої конференції, приуроченої 300-й річниці страти Данила Братковського. м. Луцьк, 22–23 листопада 2002 року. Луцьк, 2002. 158 с

6. «Моя мова – живе слово»: лучан запрошують на історико-літературну майстерню. *Сайт міста Луцька*. URL: <https://www.0332.ua/news/1426996/moa-mova-zive-slovo-lucan-zaprosuut-na-istoriko-literaturnu-majsternu>

7. Музейна промоція до Дня української мови зібрала лучан різного віку. *Волинський краєзнавчий музей*. URL: http://volyn-museum.com.ua/news/muzejna_promocija_do_dnja_ukrajinskoji_movi_zibrala_luchan_riznogo_viku/2016-11-10-2823

8. У Музеї історії Луцького братства працювала історико-літературна майстерня «Мова моя – живе слово». *Луцька міська рада*. URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/publications/u-muzei-istorii-lutskoho-bratstva-pratsiuvala-istoryko-literaturna-maisternia-mova-moia-zhyve-slovo>

9. У Музеї історії Луцького братства стартував щорічний лекторій «Волинська рукописна спадщина». *Волинський краєзнавчий музей*. URL: https://volyn-kray-mus.at.ua/news/u_muzeji_istoriji_luckogo_bratstva_startuvav_shhorichnij_lektorij_volinska_rukopisna_spadshhina/2013-10-31-298

10. У музеї Хрестовоздвиженського братства. *Наш клас*. URL: <https://nashklas25.wordpress.com/2017/02/06/>
